

VALGFORKLARINGER

KOMMENTARER TIL AKSEL LASSEN: VÆLGERE PÅ VANDRING

af *Mogens N. Pedersen*.

I oktober 1967 udkom Aksel Lassen: Vælgere på vandring, udgivet i Jysk Selskab for Historie's skriftrække. Lektor ved Institut for Statskundskab, cand. scient. pol. Mogens N. Pedersen fremsætter nedenfor en række kommentarer, som redaktør Aksel Lassens bog giver anledning til. Først redegøres, bl. a. på baggrund af en række udenlandske arbejder, for nogle metodiske problemer i forbindelse med valganalyser, hvorefter disse problemer konkretiseres i en vurdering af Aksel Lassens metode. Der konkluderes i, at denne metode ikke kan føre frem til sikre svar på de spørgsmål, som bogen har rejst.

Vi har alle, dagen efter et folketingsvalg, prøvet at give os selv og andre forklaringer på partiernes mere eller mindre gunstige skæbne. De simple forklaringer, der bruges ved disse lejligheder, gør sædvanligvis god fyldest derved, at de får valgtallene til at falde på plads i et forståeligt og acceptabelt mønster. De er præget af, at valgdagen opleves som en regnskabs dag, hvor partierne belønnes eller straffes for deres indsats i den forudgående valgperiode, eller af, at den opleves som en dag, hvor man giver et parti sin stemme for at det kan indfri de løfter, der er blevet givet under valgkampen.

Når vælgere, journalister og politikere har givet deres valgforklaringer, følger før eller siden andre efter. Historikere søger at kaste lys over et enkelt eller en serie valgudfald, ofte anvendende forklaringer, hvis logiske struktur minder om valgdagens¹. Politologer og politiske sociologer rykker frem med spørgsmål og forklaringsmønstre, i hvilke henvisninger til forbindelsen mellem partipræference og samfundets socio-økonomiske struktur indtager en fremtrædende plads.

Formålet med denne afhandling er at drøfte en af de farligste faldgruber, som findes for enhver, der giver sig af med valgforklaringer, det være sig som vælger, politiker, journalist, historiker, politolog eller sociolog.

1. Drøftelser af historieforskningens valgforklaringer kan findes i *Lee Benson*, »Research Problems in American Political Historiography« (i *Mirra Komarovsky*, ed., *Common Frontiers of the Social Sciences*, (Glencoe, 1957), pp. 113–83), samt i *R. Bower*, »Opinion Research and Historical Interpretations of Elections«, *Public Opinion Quarterly*, vol. 12, (1948), pp. 455–64.

Drøftelsen er foranlediget af redaktør Aksel Lassens nye bog »Vælgere på vandring«². For at underbygge mine kommentarer til bogen vil det være nødvendigt på de nærmest følgende sider helt generelt at drøfte nogle vigtige fejlslutningsproblemer i vælgeradfærdsforskningen, og først derefter er det muligt at tage Aksel Lassens bog op til debat.

Valgforklaringer i landet »Stabilia«

Det kan ofte ved drøftelsen af en kvantitativ problemstilling være frugtbart at tage sit udgangspunkt i en betragtning af et stærk forenklet billede af virkeligheden, for derefter, når problemets grundlæggende struktur er blotlagt i modelræsonnementets form, at trække flere variabler ind i analysen.

Den følgende diskussion af fejlslutninger i valgforklaringer kan således med fordel startes med, at vi foretager en rejse til et meget lille land, som vi kan kalde »Stabilia«. Landet har kun 100 vælgere, der normalt fordeler sig på tre partier, partiet S, partiet B og partiet P. Det betragtes som en borgerpligt at afgive sin stemme, hvorfor valgdeltagelsen altid er 100 %. I dette samfund afholdes nu med kort mellemrum tre valg, I, II og III, og da valgene følger så hurtigt efter hinanden, når ingen af vælgerne at dø, ingen emigrerer, ingen immigrerer, og ingen af de yngre borgere opnår stemmeret mellem det første og det sidste valg.

Lad os nu se på valgresultaterne og de kommentarer, der bliver knyttet til dem, da man har fået de tre valg lidt på afstand:

Tabel I

Vælgernes fordeling på partierne S, B og P ved tre successive valg i »Stabilia«.

Parti	Valg		
	I	II	III
S	40	35	40
B	40	45	40
P	20	20	20
I alt	100	100	100

Her følger så tre kommentarer til disse resultater:

Kommentar I: Ved valg II gik S's andel af den samlede vælgermasse ned med 5, mens B's andel samtidig steg med 5. Ved valg III steg S's andel med 5, mens B's andel faldt tilsvarende. Ved alle tre valg fik P samme andel af stemmerne. En betragtning af de tre valg viser således en ikke ubetydelig stabilitet i de tre partiers stemmeandele.

2. Skrifter udgivet af Jysk Selskab for Historie, 18, Universitetsforlaget i Aarhus, 1967.

Kommentar 2: Ved valg II tabte S 5 stemmer til B, mens P hverken havde tab eller gevinst. Ved valg III genvandt S de tabte stemmer fra B, mens P heller ikke denne gang havde tab eller gevinst.

Kommentar 3: De tre valgudfald viser, at vælgerne i »Stabilia« er meget stabile, for godt nok foretog 5 af S's vælgere ved valg II en udflugt til B, men de kom alle tilbage ved næste valg, og P's vælgere var perioden igennem trofast mod deres parti.

Man ser, hvorledes disse kommentarer strækker sig fra en nøgtern verbalisering af tabellen til en kommentar, der benytter sig af et vist associationsskabende billedsprog; set under en anden synsvinkel strækker de sig fra en ren beskrivelse af et valgstatistisk materiale til en kommentar, der »forklarer« tallene, fortæller os noget om vælgernes vandring fra parti til parti, om hvordan nogle af dem fortryder deres handlinger, mens andre er trofaste partigængere.

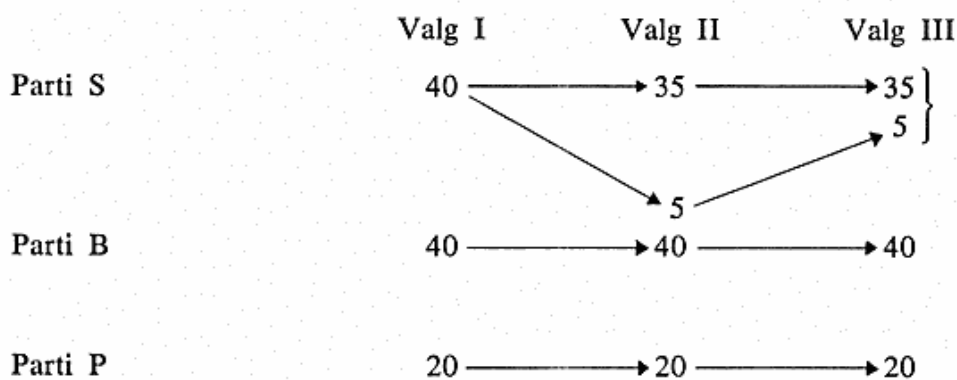
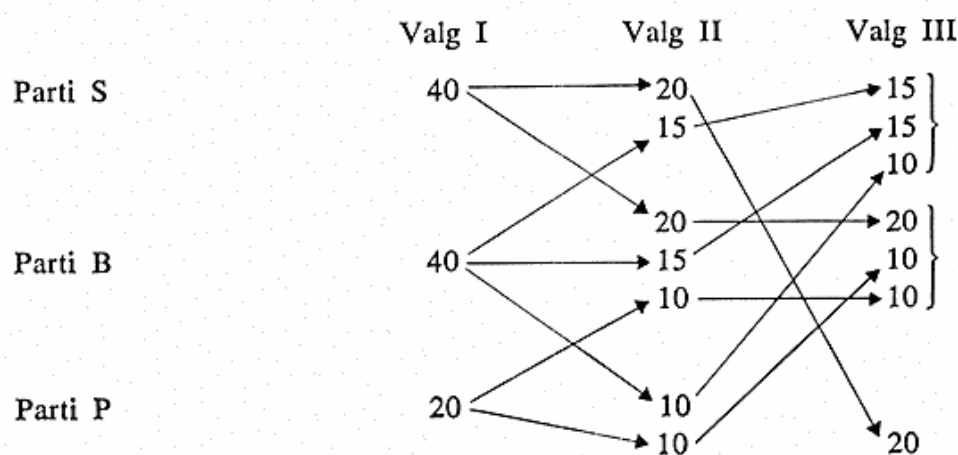
I både form og indhold er kommentarerne således vidt forskellige, om end de for en overfladisk betragtning kan synes ret identiske. Spørgsmålet, vi skal drøfte, er, om de er lige »korrekte«, m. a. o. om man på grundlag af de foreliggende valgtal er berettiget til at fremkomme med de tre kommentarer, eller om én eller flere af dem indeholder påstande, der ikke logisk gyldigt kan sluttes ud fra valgresultaterne.

For at nå frem til et svar på dette spørgsmål kan man tænke sig, at vi følger hver enkelt af de 100 vælgere fra valg til valg. Vi kan her nøjes med at betragte to mulige – og *a priori* lige sandsynlige resultater af en sådan undersøgelse; for at lette fremstillingen bruger vi her et såkaldt »pil-skema« (se fig. 1, side 598), der i dette tilfælde viser, hvorledes forskellige vælgere stemte ved successive valg³.

En betragtning af de to resultater, der i øvrigt begge repræsenterer relativt overskuelige muligheder, viser let, at det første harmonerer med alle tre kommentarer, mens derimod det sidste gør de to sidste kommentarer falske. Sagt på en anden måde er netto- og bruttoforskydninger i valgtallene lige store i det første tilfælde, mens der i det sidste tilfælde er tale om et sæt bruttoforskydninger, der mellem det første og det tredje valg omfatter samtlige 100 vælgere.

Man er i moderne vælgeradfærdsstudier opmærksom på, at der er grund til at holde netto- og bruttoforskydninger i stemmetallene skarpt adskilte. Den hollandske politolog Hans Daudt har indført de to begreber »the

3. Om anvendelse af »pil-skemaer« i vælgeradfærdsforskning, se Bernard R. Berelson, Paul F. Lazarsfeld & William N. McPhee, *Voting. A Study of Opinion Formation in a Presidential Campaign*, (Chicago, 1954), p. 281. Jfr. også Robert E. Lane, *Political Life*, (Glencoe, 1959), p. 185–86.

Eksempel 1.*Eksempel 2.**Figur 1*

Forandringer i vælernes partipræferencer mellem valg I og valg III.

To mulige situationer.

floating vote« og »the floating voters« netop med henblik på en sådan nødvendig sondring⁴. Daudt har ved hjælp af disse begreber opstillet tre

4. »The floating voters« defineres i et så simpelt system som det her betragtede som det samlede antal vælgere, der skifter partipræferencen mellem to valg; »the floating vote« er defineret som differensen mellem partiskift i de forskel-

situationer, der alle kan tænkes at forekomme i et så simpelt system, som det vi her betragter, og som adskiller sig fra hinanden m. h. t. de kommentarer, der kan knyttes til valgtallene: 1) en situation, hvor antallet af »floating voters« mellem de to valg er lig med »the floating vote«, hvilket netop svarer til det første af de to oven for omtalte mulige resultater; 2) en situation, hvor antallet af »floating voters« er større end »the floating vote«, der selv er større end nul – hvilket netop svarer til forholdene i »Stabilia« mellem valg I og II i det andet eksempel; 3) en situation, hvor der nok kan påvises »floating voters«, men hvor »the floating vote« er nul, fordi de forskellige bruttoforskydninger netop opvejer hinanden – hvilket svarer til situationen i »Stabilia« i det andet eksempel, når man abstraherer fra det midterste valg.

Man kan til denne opregning tilføje en fjerde mulighed, karakteriseret ved, at antallet af »floating voters« = »the floating vote« = nul, dvs. en situation, hvor ingen vælgere overhovedet skifter partipræference mellem valgene. Det kan være af interesse at fremhæve denne principielt mulige situation, fordi den har det lighedspunkt med 3), at nettoforskydninger mellem partierne ikke forekommer i noget af tilfældene; men mens der i det fjerde tilfælde gemmer sig en total stabilitet i vælgerpræferencerne, kan det i det tredje udmærket tænkes, at samtlige vælgere i systemet skiftede partipræference mellem valgene, således som det faktisk var tilfældet i vort andet eksempel. De to situationer adskiller sig således også ganske klart m. h. t. hvilke kommentarer, der gyldigt kan fremsættes.

Når disse forskellige situationer er blevet fremdraget og drøftet her, er det først og fremmest begrundet i, at jeg nedenfor vil hævde, at Aksel Lassen i sin analyse af vælgeradfærden i de langt mere komplicerede systemer i de nordiske lande har draget slutninger om bruttoforskydninger mellem valgene på grundlag af et materiale, der kun indeholder oplysninger om nettoforskydninger i partiernes stemmetal, noget, man som påvist ovenfor kun i to af de bogstavelig talt uendeligt mange mulige situationer er legitimeret til at gøre.

Dertil kommer, at denne fejlslutning er almindeligt forekommende i alle typer valgforklaringer, fra vælgernes til vælgeradfærdsforskernes, hvorfor der kan være god grund til at advare mod den. Generelt vil man kunne finde den overalt, hvor kommentatorer kun besidder oplysninger om egen-

lige mulige retninger, m. a. o. nettoforskydningerne mellem valgene. Der gælder i det simple tilfælde, hvor vælgermassen ikke undergår forandringer mellem to valg, den vigtige relation mellem de to begreber, at »the floating vote« er lig med det *minimale* antal »floating voters«, der er nødvendige for at frembringe »the floating vote«. Se *Hans Daudt, Floating Voters and the Floating Vote*, (Leiden, 1961), pp. 13–20.

skaberne hos et kollektiv, men gerne vil hævde noget om egenskaberne hos de i kollektivet indgående individer. Det er netop denne situation, historikere ofte befinder sig i, når de prøver at forklare et valgs udfald, og det vil også være situationen for den politolog eller sociolog, der prøver at etablere generalisationer om vælgeradfærd på grundlag af et valgstatistisk materiale. I økologisk forskning vil fejlslutningen som regel bestå i, at en påvisning af en korrelation mellem to egenskaber hos en population opfattes som også udtrykkende en korrelation mellem de samme egenskaber hos de i populationen indgående individer, i hvilket tilfælde man taler om »den økologiske fejl«⁵. I samfundsvidenskabelig metodedebat ser man den benævnt som »the group fallacy«⁶ eller »the fallacy of the wrong level«⁷.

Efter denne gennemgang af en i valgforklaringer hyppigt forekommende fejlslutning kan vi udbygge model-ræsonnementet, ligeledes med henblik på den følgende drøftelse af Aksel Lassens metode. Vi forenkler vores problemstilling ved at nøjes med at betragte de to første valg i »Stabilia«. Til gengæld forudsættes, at »Stabilia« ved valg I er opdelt i to lige store valgkredse H og Ø, og at der mellem valgene sker en flytning af 5 vælgere fra kreds H til kreds Ø. Vælgerne i de to kredse fordeler sig på partierne, som vist i tabel 2.

5. Første gang påvist af *W. S. Robinson* i »Ecological Correlations and the Behavior of Individuals«, *American Sociological Review*, vol. 15, (1950), pp. 351–57. Det er bemærkelsesværdigt, at den økologiske fejl er blevet »opdaget« og debatteret under forskellige betegnelser i både psykologi, statistik og økonomi forud for Robinsons ovenfor citerede afhandling, se herom note 35 i *Hanan C. Selvin*, »Durkheims »Suicide« und Probleme empirischer Forschung« i *Ernst Topitsch*, ed., *Logik der Sozialwissenschaften*, (Køln & Berlin, 1966). Om den økologiske fejl generelt, se *Austin Ranney*, »The Utility and Limitations of Aggregate Data in the Study of Electoral Behavior«, i *Austin Ranney*, ed., *Essays on the Behavioral Study of Politics*, (Illinois, 1962), pp. 91–102; *Ole Borre & Jan Stehouwer*, *Social Struktur og Partistyrke i 1960. Økologiske studier i dansk vælgeradfærd I*, (Aarhus, 1968 – under trykning), kap. 3; *Jan Stehouwer*, »Long Term Ecological Analysis of Electoral Statistics in Denmark«, i *Scandinavian Political Studies*, vol. II, (1967), pp. 97–98.
6. *Erwin K. Scheuch*, »Cross-National Comparisons Using Aggregate Data« i *Richard L. Merritt & Stein Rokkan*, eds., *Comparing Nations*, (New Haven & London, 1966) pp. 131–67, indeholder en dybtgående diskussion; se også *Hayward R. Alker, Jr.*, *Mathematics and Politics*, (New York & London, 1965) pp. 101–05.
7. *Johan Galtung*, *Theory and Methods of Social Research*, (Oslo, 1967) pp. 45–48. Hverken Scheuch, Alker eller Galtung synes at være opmærksom på, at fejlslutningen er identisk med den fejlslutning, der i den klassiske logik kendes

Tabel 2
Vælgernes fordeling på partierne S, B og P i »Stabilia«s to kredse H og Ø ved valgene I og II.

Parti		Valg	
		I	II
Kreds H	S	30	25
	B	10	10
	P	10	10
Kreds Ø	S	10	10
	B	30	35
	P	10	10
I alt		100	100

Vi kunne nu følge den allerede tidligere anvendte procedure: opstille nogle kommentarer og undersøge deres gyldighed ved at konfrontere dem med mulige resultater af en undersøgelse af bruttoforskydningerne i systemet. Vi ville komme til det samme resultat som før; specielt ville vi se, at den mest nærliggende valgforklaring i dette tilfælde – at fem flyttende vælgere i forbindelse med flytningen skiftede partipræference fra S til B – blot er én blandt mange mulige situationer, der kan frembringe den iagttagne nettoforskydning.

To forhold med særlig relevans for den følgende drøftelse af Aksel Lassens metode må fremhæves i forbindelse med dette sidste eksempel:

For det første ville indførelsen i vort ræsonnement af en sondring mellem nettoflytninger og bruttoflytninger virke i retning af at komplicere analysen. Vi måtte da på ganske samme måde som i det simple ét-kredssystem, regne med fire forskellige typer af situationer, der a priori måtte betragtes som lige sandsynlige⁸. Der ville ved slutninger om bruttoforskydninger ud fra oplysningerne om nettoforskydninger og nettoflytninger så at sige blive tale om fejlslutning i anden potens!

under betegnelsen »the fallacy of division«, jvf. hertil *Max Black, Critical Thinking*, (New York, 2. ed, 1952) p. 232 og *Morris R. Cohen & Ernest Nagel, An Introduction to Logic and Scientific Method*, (New York, 1934), p. 377.

8. 1) bruttoflynning = nettoflynning \neq 0; 2) bruttoflynning $>$ nettoflynning \neq 0; 3) bruttoflynning $>$ nettoflynning = 0; 4) bruttoflynning = nettoflynning = 0; Det ses let, at den mest nærliggende tolkning af valgtallene, gående ud på at 5 flyttende vælgere skiftede partipræference, kun ville være gyldig, såfremt bruttoflynning = nettoflynning = nettoforskydning = bruttoforskydning = 5.

For det andet kan en betragtning af det simple to-kreds-system vise, at faktoren »indenlandske flytninger« kun har begrænset værdi som én-faktorforklaring af forskydninger i partiernes vælgerandele gennem tiden. Tænker man sig den ovenfor beskrevne situation, i hvilken man *gyldigt* er i stand til at forklare en forskydning i vælgerandelene ved en henvisning til en »indenlandsk flytning«, så vil denne situation i et »pil-skema« se således ud: ⁹

		Valg I	Valg II
Kreds H	Parti S	30	25
	Parti B	10	10
	Parti P	10	10
Kreds Ø	Parti S	10	10
	Parti B	30	30
	Parti P	10	10

Figur 2

Forandringer i vælgernes partipræferencer mellem valg I og II under forudsætning af flytninger fra kreds H til kreds Ø. En mulig situation.

Man bemærker her, at det er muligt at forklare såvel forskydningerne i partiernes vælgerandele i hele »Stabilia«, som forskydningerne i de to kredse, gennem en henvisning til, at 5 vælgere ved flytning fra kreds H til kreds Ø skiftede partipræference fra S til B. Men det ses let, at flytningernes forklaringskraft er betinget af, at man tillader et skift i partipræference. Hvis man havde indført den yderligere forudsætning i ræsonnementet, at vælgere aldrig skifter parti i forbindelse med en flytning, så ville man selv i det gunstigste tilfælde kun kunne forklare forskydningerne inden for hvert enkelt parti, men ikke forskydninger mellem partierne. Om så samtlige vælgere foretog flytninger mellem to valg, ville

9. Kun bruttoforskydningen er markeret.

balancen mellem de tre partier naturligvis ikke blive forrykket med så meget som én stemme.

Disse betragtninger om valgforklaringer i et flerkredssystem kan herfter resumeres ganske kort således: ønsker man at forklare forskydninger i partiernes stemmeandele ved hjælp af én faktor, de indenlandske flytninger, så vil denne faktor kun have forklaringskraft under følgende forudsætninger: at flytninger og forskydninger ækvivalerer hinanden, at der ikke er forskel på netto- og bruttotal, samt at samtlige flyttende vælgere skifter partipræference. Frafaldes de to første forudsætninger, bliver forklaringen ugyldig, og forlades den sidste forudsætning, kan man kun forklare forskydninger inden for partierne, mens forskydninger mellem partierne må forklares med henvisning til andre faktorer.

Fra simplex til complex

Danmark er ikke »Stabilia«. Der er visse overfladiske ligheder, men til gengæld også nogle væsentlige forskelle, som virker i retning af at komplicere enhver form for undersøgelse af danske vælgers adfærd. Her tænkes ikke i første række på den kendsgerning, at Danmark har flere partier og skiftende partier, selv om dette også er af betydning, men derimod på nogle andre forhold, hvis tilstedeværelse bevirker, at vi med sikkerhed kan sige, at der ikke i Danmark foreligger de nødvendige betingelser for gyldigt at drage slutninger om vælgerens bevægelser mellem partierne på grundlag af de i den offentlige valgstatistik anførte stemmetal.

I Danmark finder valgene sted med flere års mellemrum. Alene af den grund udskiftes en stor del af vælgerskaren mellem valgdagene. For nu at tage et ydertilfælde, så døde mellem valgene i 1960 og 1964 ca. 140.000 af de mennesker, der havde valget i 1960, og samtidig fik ca. 386.000 nye vælgere stemmeret, et særligt stort tal på grund af valgretsudvidelsen i 1961¹⁰. Af de godt 3 millioner vælgere i 1964 var det således kun ca. 2,7 millioner, der havde haft *mulighed* for at deltage i 1960-valget. Det er klart, at *hvis man vil*, så kan man »forklare« en hvilken som helst ændring i partiernes vælgerandele ved en henvisning til den nytilkomne og den afdøde vælgerandels partipræferencer¹¹. Enhver forskydning i partiernes vælgerandele *kan* f. eks. alene tilskrives førstegangsvælgerne, og man behøver ikke at forudsætte, at én eneste af de »gennemgående« vælgere skiftede partipræference.

10. Tallene er hentet fra *Jan Stehouwer & Ole Borre, Tre Folketingsvalg – 1960, 1964 og 1966. Økologiske studier af dansk vælgeradfærd II*, (Aarhus, 1968 – under trykning). Hertil kommer naturligvis mindre forskydninger som følge af flytninger til og fra udlandet.

11. Påpeget i *Jan Stehouwer*, op. cit. (1967), p. 98.

På samme måde kan man – hvis man da vil – »forklare« enhver nettoændring ved at henvise til, at ca. halvdelen af de overlevende sofavælgere fra ét valg stemmer ved det følgende, og igen gælder det, at man ikke behøver at forudsætte nogen ændringer i de »gennemgående« vælgeres partipræferencer¹².

Allerede en henvisning til disse store forskydninger i vælgermassen gør slutninger om bruttobevægelser ud fra registrerede nettobevægelser angribelige. Dertil kommer, at vi har al god grund til at tro, at der bag nettoforskydningerne i de danske valgtal gemmer sig betydelige bruttoforskydninger. Rigtignok udgør TVA's metodisk utilfredsstillende »Nykøbing Sjælland-undersøgelse« vort eneste dokumentariske holdepunkt, vi sende, at 15 % af det ufuldkomne materiale angav at være partiskiftere mellem 1964 og 1966, men af udenlandsk, herunder også svensk og norsk litteratur, fremgår det klart, at antallet af partiskiftere er meget større, end nettotallene alene kunne forlede én til at tro¹³.

Af speciel interesse for diskussionen ovenfor af indenlandske flytninger som forklaringsfaktor er det endvidere at fremhæve, at de indenlandske bruttoflytninger, dvs. antallet af flytninger mellem kommuner inden for landets grænser, er mange gange større end den tilsvarende nettoflytning. Hvert år flytter ca. 10 % af landets borgere, og for hver enkelt kommune, eller hvert enkelt hovedområde, gælder det, at der foregår så-

12. Poul Meyer, »Valgkamp og Vælgeradfærd«, (AKTUELT's kronik 13. december 1966); jvf. hertil også *Jens Jeppesen & Poul Meyer, Sofavælgerne*, (København, 1964), og *Jan Stehouwer*, op. cit. (1967), p. 98.

13. TVA's valganalyse i Nykøbing Sjælland. Ved *Poul Trier Pedersen*, (København, 1967, stenc.). – I amerikanske og engelske panel-undersøgelser har man fundet stærkt varierende tal for de flydende vælgeres andel af vælgermassen. Greenwich-undersøgelsen, *M. Benney, A.P.Gray & R.H.Pear*, *How People Vote, A Study of Electoral Behaviour in Greenwich*, (London 1956) viser således, at kun 62 % af vælgerne i 1950 havde stemt på samme måde i 1945; bevægelser til og fra sofavælgerne rækker omfattede 23 %, 19 % opnåede stemmeret i perioden, og 9 % skiftede parti. *V.O.Key, Jr.*, *The Responsible Electorate*, (Cambridge, Massachusetts, 1966), der er det seneste større arbejde om problemet, opgør andelen af »switchers« mellem partierne ved de amerikanske præsidentvalg i perioden 1936–60 til mellem 11 % og 22 %, mens antallet af »standpatters«, dvs. vælgere, der mellem to valg fastholdt deres partipræference, har svinget mellem 58 % og 77 %, se kap. 2). Det er i denne afhandling nok mere relevant at nævne, at den norske Stavanger-undersøgelse fandt ca. 11 % partiskiftere mellem 1953 og 1957, se *Henry Valen*, »Vælgerne og den politiske stabilitet«, i *Tidsskrift for Samfunnsforskning*, vol. 1, (1960), pp. 50–64. Svenske undersøgelser af vælgerbevægelserne 1956–60 fandt 13 % partiskiftere og 64 % helt stabile vælgere, se hertil *Bo Särilvik*, »Politisk rörlighet och stabilitet i valmanskåren«, *Statsvetenskaplig Tidsskrift*, vol. 67, (1964), pp. 185–219, jvf. hertil også de officielle statistiske publikationer om Riksdagsmannavalen 1959–60 og 1961–64.

vel en fraflytning som en tilflytning. Selv i de tilfælde, hvor en regions nettooverskud ved flytningerne er stort, vil antallet af fraflyttede ofte også være af betragtelig størrelse ¹⁴.

Det væsentlige at påpege i denne forbindelse er, at nettoforskydningerne i de danske partiers vælgerandele *aldrig er og aldrig kan blive* lig med bruttoforskydningerne – hvilket jo var den absolut nødvendige betingelse for i sig selv et så simpelt system som »Stabilia« gyldigt at kunne drage slutninger om vælgernes adfærd ud fra vores viden om nettoforskydninger.

Aksel Lassens analyse af danske efterkrigsvalg

Aksel Lassens bog, »Vælgere på vandring«, fremtræder som en analyse af valgene i Norge, Sverige og Danmark i perioden 1947–66. Ikke af uheldighed mod vore broderlande, endsiges mod forfatteren, vil jeg koncentrere min drøftelse om behandlingen af de danske valg. Man kan gøre det med god samvittighed, fordi Aksel Lassens problemstilling, hans grundmateriale og hans slutningsteknik har samme karakter i alle tre tilfælde, og fordi han når til samme type konklusioner i de tre enkelt-lands analyser.

I »Vælgere på vandring« tages to store problemer op til diskussion. For det første opstiller Aksel Lassen det relevante spørgsmål, hvorledes det kan gå til, at de danske valg resulterer i en høj grad af stabilitet i de vælgerandele som henholdsvis Socialdemokratiet og Venstre-Konservative Folkeparti opnår. I 1947 opnåede de to grupperinger hhv. 34,2 % og 34,2 %, og i 1950 var de tilsvarende tal 33,8 % og 33,5 %, uden at der ved de mellemliggende valg havde været tale om større udsving. Sagt med Lassens egne ord: »Kampen mellem de to »alternativer« i dansk politik var efter nitten års forløb – indvil videre – endt med en forbedring af Socialdemokratiets stilling i forhold til de to hidtil forbundne modstandere på lige ved otte tusind stemmer af op mod 3,2 millioner vælgere eller mindre end tre promille – og kun et halvt folketingsmandat«! (p. 11) ¹⁵

For det andet peges på, at »så meget mere ejendommeligt virker det, at der kan iagttages forskydninger i det indbyrdes forhold mellem de samme partier inden for forskellige dele af samme land« (p. 11), og i to af bogens kapitler (pp. 45–64) søges en forklaring på det forhold, at man samtidig med stabiliteten på landsplanet kan have afvigelser og ustabilitet på det lokale plan, at »et parti kan gå tilbage i en såkaldt højborg og frem i områder, hvor det tidligere har stået svagt« (p. 45), samtidig

14. Poul Milhøj, Danmarks Statistik, I, (København 1961) pp. 51 ff indeholder en drøftelse af de indenlandske flytningers opdeling på netto- og bruttoflytninger.

15. De i teksten anførte sidetal henviser til Aksel Lassens bog.

med at der »kan konstateres en udpræget stabilitet inden for hovedparten af det danske vælgerkorps og så relativt små udsving i opslutningen bag de fire gamle partier, at praktisk taget tre fjerdedele af alle stemmeberetigede vælgere gav dem deres stemme i 1966 som i 1947 – og i 1920 – . . .« (p. 51). Man bemærker, at denne problemformulering minder om den, der ovenfor blev gennemdrøftet på grundlag af et simpelt system.

Vender vi os nu til det materiale, Aksel Lassen benytter, kan vi kort konstatere, at analysen af det første problemkompleks gennemføres på grundlag af de i den danske valgstatistik offentliggjorte landsresultater; de eneste variabler i beregningerne er partiernes stemmetal og sofavælgertallet for landet som helhed, og hovedparten af analysen foretoges ved hjælp af de procentuelle fordelinger. F. s. v. angår det andet hovedproblems behandling er analysen foretaget på grundlag af de tilsvarende amtskredsresultater, og man vil i bilagsafdelingen kunne finde det af Lassen benyttede, fra valgstatistikken udskrevne og derefter omgrupperede råmateriale, kombineret med materiale for hver amtskreds for én yderligere variabel, nemlig de indenlandske nettovandringer (pp. 109–54).

I bogens første kapitel findes der et afsnit, der synes tænkt som en apologi for at foretage analysen på grundlag af lands- og amtskredsresultaterne alene. Da stykket er centralt for forståelsen af undersøgelsens metode og samtidig er en god stilprøve, er det nødvendigt at citere det i sin helhed (pp. 12–13):

»Når man hører om undersøgelser vedrørende overgang fra parti til parti fra valg til valg, får man – selv om det understreges, at de fleste vælgere er stabile – oftest en fornemmelse af at stå overfor en sæk lopper, der tilsyneladende farer og flyver vilje- og formålsløst rundt mellem hverandre. De virkelige valgtal giver et helt andet billede. Det er som om de store tal bortraderer ikke blot de uvillede fejl, men også de helt ulogiske ræsonnementer, der kan ligge til grund for stemmeflytninger. Dermed skal ikke være sagt, at slutresultatet er præget af en højere klarhed eller logik. Men alt i alt skulle det dog som regel være muligt at finde den linie befolkningsflertallet ønsker udstukket.

Man får ved at betragte resultaterne fra en række valg ikke fornemmelsen af at stå over for vildfarende lopper, men snarere af at stirre på et hav, hvor det ikke er muligt at skelne den enkelte dråbes færden, men hvor man i hvert fald kan konstatere tilstedeværelsen af en varmende golfstrøm eller svalende strømninger fra polaregne. Trods vanddråbens og temperaturens flygtighed er strømmene en realitet, hvis virkninger kan måles, og som man tvinges til at indrette sig efter. Ved at rette opmærksomheden mod den enkelte dråbe kan man få den delt i ilt og brint eller konstatere indholdet af bakterier, alger og salt, men som led i strømmen har den en funktion, der stort set ikke kommer dens særlige sammensætning ved.

En kendsgerning er det, at vælgerbevægelserne har deres lov. Sand flyver ikke sammen til klitter uden grund. Vil man analysere vælgerens vankelmod, kræver det først og fremmest en analyse af »vinde«, der får stemmerne til at flyve, og derved er det tænkeligt, at den tilsyneladende lovløshed i stemmeflytningen alligevel får sin mening, som når uopfyldte ønsker i familie efter familie om et ligeligt antal drenge- og pigebørn ikke opfyldes, og slutresultatet for samfundet trods alt bliver nogenlunde samme antal børn af hvert køn«.

Den, der har læst og accepteret ræsonnementerne i den første del af nærværende afhandling, vil på dette tidspunkt spidse øren. For er der ikke i dette citat et forvarsel om, at Aksel Lassens analyse vil forme sig som en serie af fejlslutninger af den type, som blev beskrevet i første halvdel af denne afhandling? Postuleres der ikke her, at man ved at betragte og måle de *spor*, som vælgerens skift af partipræferencer afsætter i partiernes landsresultater, kan blive sat i stand til at drage slutninger om, hvilke vælgergrupper, der har ændret partipræferencer – og i hvilken retning? Hvis denne tolkning er rigtig, kan man allerede på dette grundlag forudsige, at Aksel Lassen i sin analyse vil gøre sig skyldig i den ovenfor omtalte fejlslutning.

For ikke at dømmе på indicier alene skal jeg i det følgende gennemgå hovedtrækkene i Aksel Lassens argumentation og herunder fremdrage nogle eksempler på, at fejlslutningen faktisk begås.

Det første af de af Aksel Lassen opstillede problemer behandles i et kapitel med overskriften »Dansk Uklarhed« (pp. 28–44). Udgangspunktet er stabiliteten i de vælgerandele, som hhv. SD og V-KF har opnået ved alle efterkrigstidens valg. En betragtning af disse tal:

		Social- demokratiet	Venstre og konservative
	1947	34,2	34,2
	1950	32,3	31,9
Foråret	1953	32,5	31,7
Efteråret	1953	33,2	32,0
	1957	32,8	34,7
	1960	36,0	33,3
	1964	35,8	34,9
	1966	33,8	33,5

– fører Aksel Lassen til at hævde, at der ikke er grundlag for at antage, at der i dansk politik sker en direkte overgang af vælgere fra den ene »blok« til den anden. Denne påstand, der er et ledetema i hele fremstillingen, er baseret udelukkende på en slutning ud fra lands-nettotalle. Således fastslås det, at der i de »vigende vælgerandele fra 1947 til foråret

1953 ikke er basis for at formode, at der er gået stemmer fra den ene af de to blokke til den anden« (p. 28), og denne argumentation generaliseres på den følgende side, hvor det hævdes, at »samtidig tilbagegang giver naturligvis lige så lidt som samtidig fremgang basis for formodninger om erobring hos eller tab til modparten«¹⁶.

Hvis denne påstand udtrykker noget om danske vælgeres adfærd, så er der god grund til at hævde, at der foreligger en fejlslutning. Hvis man anlægger den anden mulige tolkning, der går ud på, at Aksel Lassen i realiteten kun taler og kun ønsker at tale om nettoforskydningerne, selv om han anvender en sprogbrug, der leder tanken hen på bruttoforskydninger, så bliver den anførte påstand og de talrige andre lignende påstande i fremstillingen med den givne problemstilling blot verbaliseringer af de i valgstatistikken offentliggjorte netto-tal, rigtignok omgrupperet i overensstemmelse med Aksel Lassens forestillinger om tre store »blokke« i dansk politik, jvf. nedenfor.

Man kan trænge ind bag ordenes facade ved at undersøge, hvorledes Aksel Lassen nærmere fortolker valgresultaterne i de situationer, hvor én af »blokkene« led tab, mens den anden »bloks« andel af vælgermassen steg. Denne situation forekom i 1957 og i 1964, og kommentaren lyder: »Der kan ikke med føje tales om indhug hos modparten i 1957 og 1964. Ved disse to valg gjorde de to borgerlige partier erobringer svarende til 4,3 % af den samlede vælgermasse, men socialdemokraternes tab udgjorde højst en syvendedel heraf« (p. 29).

Man spørger sig selv, hvorledes Aksel Lassen egentlig ville fortolke en situation, hvor den ene parts tilbagegang i vælgerandel eksakt eller tilnærmelsesvis var af samme størrelsesorden som den anden parts fremgang? Et fingerpeg får man ved at følge tolkningen af 1950-valget. Ved denne lejlighed faldt såvel »arbejdergruppens« som »den borgerlige hovedgruppes« vælgerandele, og Aksel Lassen spørgsmål bliver da: hvor blev de $3,9 + 2,3 = 6,2$ % af, som de to »blokke« tilsammen mistede? Forklaringen er den, at »de 2,6 % gik direkte på sofaen, mens 3,6 % gik til Det radikale Venstre og Retsforbundet med henholdsvis 0,8 % og 3,6 %«¹⁷. Det næste problem bliver så, hvilken retning disse strømme

16. Et lignende ræsonnement fremføres flere andre steder, se således pp. 20 ff, 35, 43, 67, 70, 78 og 88. Det må fremhæves, at der til tider udtrykkeligt tales om nettoforskydninger, og om, at der kan tænkes at være sket bevægelser begge veje, som blot har opvejet hinanden – se således pp. 43, 78 og 88 – men i de fleste sammenhænge synes Aksel Lassen at operere med en forestilling om, at »direkte overgang af vælgere fra arbejdergruppen til den borgerlige gruppe ... er ude af takt med valgdagens vidnesbyrd i Danmark« (p. 35).

17. Der er her i fremstillingen (p. 33) en meningsforstyrrende trykfejl, idet DR's fremgang i stemmeandel udgjorde 2,8 % og ikke som anført i teksten 3,6 %.

tog? Det er på dette sted, man får et indblik i Aksel Lassens metode, når han siger, at »der er noget ved selve tallene, som bevirker, at man straks fristes til at overveje, om der ikke skulle være et intimt forhold mellem den stemmeandel, de borgerlige partier mistede, og den, der gik over i passivitet, og mellem den andel, arbejderpartierne tabte, og den, de to mellempartier vandt« (p. 33). Ved en nøjere betragtning af de forskellige procentvise forskydninger i landet som helhed og i hovedstadsområdet når Aksel Lassen dog frem til det resultat, at »der må være flyttet arbejderstemmer både til Retsforbundet og til passivgruppen«, og at »den borgerlige gruppes tab ... er gået til mellempartiernes eller sofavælgernes gruppe« (p. 34).

Det bemærkelsesværdige ved denne slutningsteknik er altså, at der fra forskydninger i partiernes vælgerandele fra valg til valg foretages slutninger om, hvilke partiers vælgere der skiftede partipræferencer, i hvilket omfang og i hvilken retning. Sprogbrugen lader ingen tvivl tilbage i dette tilfælde, som i mange andre, om, at der foretages slutninger om bruttoforskydninger på grundlag af et materiale, der alene indeholder oplysninger om nettoforskydninger.

Fordi der forekommer en sådan fejlslutning i en analyse, behøver den derfor ikke ganske at miste sin værdi. I det omfang, hvori konklusionerne er baseret på andet materiale end den offentlige valgstatistik, kan analysen have en selvstændig kvalitet, f. eks. ved at den indeholder en mere eller mindre intuitiv rekonstruktion af forskellige vælgerkategoriers overvejelser ved valgene. Således virkede mange af Aksel Lassens overvejelser plausible – specielt de, der drejede sig om de socialdemokratiske vælgers mulige reaktioner i 1950 og 1957 – da de første gang fremførtes i forfatterens tidligere bog¹⁸. Dengang var der tale om forsigtige hypoteser, og Aksel Lassen kunne hævde, at hans antagelse om de socialdemokratiske vælgers motiver til at reagere i hvert fald ikke afkræftedes af »tallenes tale«. I den seneste fremstilling fremføres påstandene om vælgerens adfærd som fastslåede kendsgerninger, fremskaffet ved analyse af et statistisk materiale.

En ganske tilsvarende betragtning kan gøres gældende over for hele det billede af dansk politik, som Aksel Lassen ruller op. Der opereres her med to hovedgrupper af partier, på den ene side »arbejderpartierne« (SD, DKP og SF), »de socialistiske partier«, hvis vælgere som hovedregel omtales som arbejdere, og på den anden side »de borgerlige partier« (V, KF, U og LC)¹⁹. Vælgerens partipræferencer er overvejende miljøbe-

18. *Aksel Lassen, Folkevilje og Vælgerlune*, (København, 1961).

19. Det er kun med tøven, at LC henføres til denne gruppe; når det gøres, er det på trods af, at partiet har vist »åbenlyse tilbøjeligheder til at udvide lov-

stemte – med en kapiteloverskrift »medfødt og medbragt«. Man er »trofaste mod visse grundlæggende fornemmelser i politik«, dvs. man står »med støvlerne kridtet på hver sin side af en følelses- eller interessebestemt skillelinie mellem de socialistiske partier på den ene side og en alternativ gruppe af borgerlige eller liberale partier på den anden side« (p. 59).

Hvorledes bliver der i dette mønster plads til partier som Det radikale Venstre og Retsforbundet? Aksel Lassen finder det vanskeligt at placere dem i den borgerlige gruppe, fordi de hverken ud fra »egne ønsker« eller »faktisk optræden« hører hjemme dér. De er mellempartier, mere eller mindre bevidst, og deres vælgere henføres til kategorien af passive vælgere sammen med de egentlige sofavælgere, fordi man ved at stemme på et af disse mellempartier har fraskrevet sig retten til at vælge en regering (p. 30). Placeringen af partierne bygger således på en glidning frem og tilbage mellem folketings- og vælgerplan; man kunne have ønsket sig, at argumentationen på dette punkt var blevet uddybet. I denne forbindelse gør Aksel Lassen i øvrigt en interessant sondring mellem »at stemme« og »at vælge«, en sondring, der ikke er fremmed for politologer²⁰ – men som rigtignok i dette tilfælde ikke har nogen egentlig opgave i fremstillingen, fordi de tilgrundliggende ræsonnementer knap nok er skitseret.

Mellempartiernes funktion i dansk politik synes primært at være den, at de udgør et brugbart alternativ til sofaen for *den* socialistiske eller borgerlige vælger, der af en eller anden grund midlertidigt bliver utilfreds med den blok, han retteligt hører hjemme i. Det vrimler med udtryk, som støtter denne tolkning: vælgerne »svigter« de to blokke til fordel for sofavælgergruppen eller mellempartierne, de »udlåner« deres stemme til mellempartierne, og mellempartierne »tilbagebetaler«, de »foretager udflugter« osv.; ikke mindst Retsforbundet karakteriseres som et protestparti, der snart »gjorde erobringer blandt utilfredse borgerlige vælgere« og snart »tiltrak sig protest-villende arbejderes opmærksomhed« (p. 35).

Denne stadige henvisning til et imaginært, »naturligt« to-partisystem – eller rettere to-blok-system – drives ud i sin yderste konsekvens, når Aksel Lassen opgør de to blokkes maksimale andele af vælgermassen i efterkrigstiden (for begges vedkommende opnået ved valget i 1966),

givningssamarbejdet ud over de borgerlige partier«, og det begrundes med, at dets »slægtskab med de store borgerlige partier i vælgermæssig henseende er så udpræget« (pp. 30 og 38).

20. Se således Robert A. Dahl's sondring mellem »decisive« og »not decisive« valg, *Robert A. Dahl, ed., Political Oppositions in Western Democracies*, (New Haven & London, 1966), pp. 338 ff.

og derefter analyserer de forudgående valg med henblik på at finde ud af, hvor den »passive« del af disse vælgerandele var henne. Denne forestilling om, at der eksisterer to, i og for sig uforanderlige vælgermasser, en socialistisk og en borgerlig, som begge kan give en maksimal ydelse, når og hvis de aktiveres, bringer Aksel Lassen ikke alene til anvendelse på dansk, men også på norsk og svensk politik – og i alle tilfælde tør man vel sige, at der foreligger en påstand, som ikke bør godtages kritikløst, men som det er umagen værd at diskutere. Det spørgsmål, der uvilkårligt trænger sig på i denne forbindelse, er, hvor stor en del af analysens resultater, man kan betragte som bevidste forsøg på at beskrive dansk vælgeradfærd, og hvor stor en del, der i realiteten må klassificeres som ræsonnementer inden for en simpel, men implicit models rammer – dvs. ræsonnementer af samme type som de i forbindelse med »Stabilia« fremførte.

Ved behandlingen af det første problem, stabiliteten i partiernes vælgerandele på landsplanet, arbejder Aksel Lassen således med et skema, der ikke levner plads for direkte overgang af vælgere fra én »blok« til en anden. Bevægelser mellem »blokkene« på den ene side og den »passive blok« på den anden side hævdes at kunne forklare, dels den gennemgående stabilitet og dels de mindre udsving, der faktisk forekommer. En central, om end ikke dokumenteret, antagelse i dette forklaringskema går ud på, at vælgerne får deres politiske ståsted i de to »blokke« bestemt under opvæksten, og at de som regel ikke vil bryde med denne miljøbestemte partipræference.

Vi har ovenfor i »Stabilia«-eksemplet set, at opretholdes en sådan antagelse strengt, vil udsving fra valg til valg i landstallene aldrig kunne forklares med en henvisning til indenlandske flytninger. Dette er Aksel Lassen også helt klar over under sin behandling af undersøgelsens første hovedproblem, i hvert fald i den forstand, at han ikke indfører denne faktor i sin argumentation. Hvis vælgerne partipræferencer er miljøbestemte under opvæksten og stabile derefter, selv under flytninger, så kan selv meget store indenlandske flytninger aldrig resultere i andet end stabilitet på landsplanet.

Idet Aksel Lassen vender sig til undersøgelsens andet hovedproblem, forklaringen af de ikke ubetydelige nettoforskydninger, der foregår mellem partierne inden for de enkelte områder af landet, opretholdes antagelsen om partipræferencer som stabile og miljøbestemte²¹. Flytter en

21. Visse steder i afhandlingen synes der at være tale om en antagelse eller arbejdshypotese, se f. eks. pp. 46–47. Andre steder fremføres påstanden som et resultat af undersøgelsen, således helt klart i det engelske resumé, hvor det di-

vælger fra én del af landet til en anden, betyder dette derfor en flytning af en partistemme fra det ene område til det andet, og Aksel Lassens tese bliver herefter, at der ikke er nogen som helst mystik ved de konstaterbare forskydninger mellem partierne i de forskellige landsdele – man har blot ikke tidligere været opmærksomme på de indenlandske vandringers betydning (pp. 45 ff). De indenlandske flytninger gøres til forklaringsfaktor, og den eneste nødvendige faktor. Begrundelsen herfor er i sin fulde ordlyd, at »når der trods udsving fra valg til valg kan konstateres en udpræget stabilitet inden for hovedparten af det danske vælgerkorps og så relativt små udsving i opslutningen bag de fire gamle partier, at praktisk taget tre fjerdedele af alle stemmeberettigede vælgere gav dem deres stemme i 1966 som i 1957 – og i 1920 – må det være indlysende, at de relativt små svingninger, der har fundet sted mellem disse fire partier fra område til område, står i nøje forbindelse med de indenlandske vandringer i langt højere grad end med sindelagsskifte og overbevisende argumentation« (p. 51). Denne slutning fra landsomfattende stabilitet til flytningerne som eneste nødvendige forklaringsfaktor er ikke nogen logisk nødvendig slutning, og tilmed er der mindre konsekvens i tankegangen, når samme landsomfattende stabilitet andetsteds i bogen tilsyneladende »forklares« som en følge af flytninger (pp. 57–58).

Ud over det problematiske i formuleringen af én-faktor-forklaringen kan man naturligvis i forbindelse med Lassens drøftelse af det andet hovedproblem pege på, at han også her gør sig skyldig i den fejlslutning, der i detaljer er blevet drøftet ovenfor. Fra en serie tal for nettoforskydningerne mellem partierne i de enkelte amtskredse og en serie tal for de indenlandske nettovandringer kan man ikke drage slutninger om, hvilke befolkningskategorier, der har foretaget vandringer, og hvilke vælgerkategorier, der har skiftet partipræferencer eller haft stabile præferencer.

Men der er grund til at pege på, at Aksel Lassen i denne del af analysen viser os de yderste konsekvenser af sin metode. Ved udelukkende at bruge én faktor i sit forklaringsforsøg og ved at gøre de ovenfor nævnte antagelser om danske vælgeres karakteristika samt nogle mere eller mindre

rette og generelt hævdes, at »...this development confirms the supposition that upbringing and environment is of decisive importance as regards voting in a community undergoing a stable development« (p. 103). Det bør i denne forbindelse nævnes, at udenlandske, herunder norske, undersøgelser har vist, at vælgere, der skifter bopæl er mere tilbøjelige til at skifte partipræference i forhold til opvækstmiljøets partipræference end fastboende vælgere. Se hertil *Henry Valen* op. cit. (1960), *Henry Valen & Daniel Katz*, *Political Parties in Norway*, (Oslo 1964), pp. 169 ff, samt generelt om forbindelsen mellem geografisk og social mobilitet og partipræference, *S. M. Lipset*, *Political Man*, (London 1960), pp. 253 ff.

underbyggede antagelser om, at det overvejende er unge, der flytter, og at arbejder- og husmandsbørn før og efter flytningen vil stemme socialdemokratisk, mens »landmandssønner« vil stemme på Venstre og studerende på de borgerlige partier, bliver han i stand til at forvandle sit problem til et rent bogholderimæssigt kalkulationsspørgsmål, hvor svarene kan fås alene ved at anvende de fire regnearter på materialet i den offentlige statistik. Den relativt enkle måde at argumentere på kan anskueliggøres ved, at man følger et af de anvendte eksempler, nemlig det, der angår partiudviklingen i Thisted amt i perioden 1947–64 (pp. 48–49):

	A+K+F	C+D+U	Passive m. v.	Vælgere
Stemmetal 1947	11.806	27.247	10.328	49.381
Ventet tal i 1964	15.980	36.920	13.971	66.871
Forventet fremgang	+4.174	+9.673	+3.643	+17.490
Faktisk fremgang	+3.508	÷935	+609	+3.182
Mistet ved vandringer	666	10.608	3.034	14.303

På grundlag af fordelingen af vælgerne på de tre »blokke« i 1947 og på grundlag af et forventet vælgertal i 1964, såfremt der ikke var sket en nettofraflytning fra amtet, kan man beregne en forventet fordeling af vælgerne i 1964 på de tre »blokke«, og man kan ved at sammenholde den forventede fremgang med den faktiske fremgang i vælgertal se, hvor mange stemmer hver af blokkene har vundet eller tabt ved vandringerne – hævdes det. Helt klart udtrykt: »Mystikken omkring stemmetab i de politiske »højborge« og fremgang, hvor partierne før stod svagest, må vige for regnestykker af denne art, og fænomenet indordner sig under den kendsgerning, at udsvingene i landsomfattende stemmetal omregnet til procenter af vælgertallet er så påfaldende små« (p. 49).

Nogen mystik bliver der vel tilbage for de fleste, der følger dette regnestykke, men i betragtning af de ovenfor refererede antagelser om parti-præferencernes tilblivelse og stabilitet, om vandringerens karakter, samt den helt centrale, a priori antagelse om de indenlandske flytninger som *eneårsag* til bevægelser i stemmetallene, må man nok sige, at mystikken indskrænker sig til, at det er svært at forklare, med hvilken ret man kan beregne en forventet fordeling i 1964 på grundlag af fordelingsstal i 1947 – her må dog vist ligge en udtalt forudsætning bag?

En fremtrædende amerikansk politolog beklagede sig for nogle år siden over, »that many a Washington columnist has an intimate insight into and reliable knowledge of political life envied by most political scien-

tists«²². Denne ytring vil vel trods store fremskridt altid have en kerne af sandhed; i hvert fald gælder det – i USA og i meget højere grad i Danmark – at den kyndige politiske iagttager kan tilføre forskningen mange frugtbare impulser.

Aksel Lassen har ydet dansk vælgeradfærdsforskning store tjenester dels gennem sin påpegning af sofavælgerens betydning, dels ved at fremdrage variabelen indenlandske flytninger, og ikke mindst ved at vise, at et enkelt valg kun kan forstås, når det ses i relation til de forudgående og de efterfølgende valg. Der er ubestrideligt mange hypoteser og impulser at hente i den sidste og i de forudgående afhandlinger.

Men som det fremgår af de fremsatte kommentarer, kan man ikke sige, at Aksel Lassen har givet videnskabeligt acceptable svar på de spørgsmål, han tumler med²³. Det, der er galt, kan simpelt hen konkluderes i, at forfatteren har stillet nogle meget centrale spørgsmål op til debat, men at han har valgt at søge svarene i et materiale, der under ingen omstændigheder alene og i sig selv kan fortælle noget om »vælgerbevægelsernes lov«.

Når dette er sagt, må det anstændigvis også tilføjes, at dansk vælgeradfærdsforskning ikke kan tillade sig at forbigå Aksel Lassens afhandlinger. Mens vi venter på yderligere analyser af efterkrigstidens valg²⁴, kan og må påstandene i »Vælgere på Vandring« indgå i vore drøftelser, ja, en række af de eksplicite og implicite antagelser, der findes i bogen, vil endda også kunne inspirere de forskere, der før eller senere tager den survey-forskning op, som er en nødvendig betingelse for at kunne finde svarene på de af Aksel Lassen rejste spørgsmål.

22. *David Easton, The Political System*, (New York, 1953), p. 42.

23. Om accept-betingelser, se *Arnold Brecht, Political Theory*, (Princeton, New Jersey, 1959), især pp. 69–72.

24. Se henvisningerne ovenfor i noterne 5 og 10.